

Kierkegaard en DE HERHALING

Kierkegaard

en

DE HERHALING

een leesgids

Andries Visser

Buijten & Schipperheijn *Motief*
Amsterdam

© Andries Visser

Omslag en typografie: Mita Visser

Afbeelding omslag: Eveline van Duyl,

www.evelinevanduyl.com

ISBN 978-90-5881-948-2

© 2017 Buijten & Schipperheijn *Motief*, Amsterdam

www.buijten-motief.nl

Inhoudsopgave

Inleiding	7
EEN CURIEUS BOEK	7
EEN LEESGIDS	8
BRONNEN	10
1. Pseudoniemen	12
PSEUDONIMITEIT	12
EEN EERSTE VERKLARING	13
NOG EEN DRINGENDE OPROEP	16
TONEELSPEL	18
KIERKEGAARD UITGEVEN	20
BOEK EN SCHRIJVER SPREKEN VOOR ZICH	22
2. Reactie op <i>De herhaling</i>	24
HEIBERGS RECENSIE	24
EEN OPEN BRIEF	26
VRIJHEID	31
BIJLAGE: HET ASTRONOMISCHE JAAR	33
3. Een kleine bijdrage	48
4. Onderwerpen uit <i>De herhaling</i>	84
CONSTANTIN CONSTANTIUS	84
GELOVEN IN DE HERHALING?	87
EEN LIEFDESGESCHIEDENIS	88
DE JONGEMAN, EEN UITZONDERING	91
EEN RELIGIEUZE BEWEGING?	93
EXPERIMENTELE PSYCHOLOGIE	96
OVEREENKOMST EN VERSCHIL	98
NIEUWE FILOSOFIE	100

HERHALING ALS (TRANSCENDENTE) BEWEGING	103
MEER OVER JOB	106
BIJLAGE: EEN ANDER PLOT EN EEN ANDERE OPZET	108
<u>5. Noten bij <i>De herhaling</i></u>	<u>112</u>
<u>6. Register bij <i>De herhaling</i></u>	<u>133</u>
<u>Bij het omslagbeeld</u>	<u>140</u>

Inleiding

EEN CURIEUS BOEK

Aan *De herhaling* heeft Constantin Constantius later nog 'Een kleine bijdrage' toegevoegd. Daarin noemt hij zijn boekje in het Deens 'en snurrig Bog'. We vertaalden het met 'een curieus boek', maar we hadden ook kunnen kiezen voor: wonderlijk, vreemd, grappig, vermakelijk, en dergelijke. Constantin beschrijft in *De herhaling* zijn werkwijze als volgt:

'Wat hier met het oog op de herhaling gezegd wordt, ieder mag erover oordelen zoals hij wil. En verder mag hij er over oordelen zoals hij wil dat ik het hier zeg en op deze manier: naar het voorbeeld van Hamann 'druk ik me uit met allerlei tongen, spreek ik de taal van sofisten, van woordspel, van Kretenzen en Arabieren, van blanken, zwarten en creolen, klets ik kritische beschouwing, mythologie, losse invallen en grondstellingen door elkaar heen, kom ik met argumenten nu eens naar de mens, dan weer naar wat daar bovenuit steekt'. Vooropgesteld dat wat ik zeg geen bare leugens zijn, deed ik er misschien het beste aan mijn fragmentarische gedachten toe te zenden aan een systematisch taxateur, misschien zou er nog iets uit kunnen worden, een voetnoot bij het Systeem – wat een grootse gedachte! Ik zou niet tevergeefs hebben geleefd!'¹

Met andere woorden, hij doet er alles aan om het voor de lezer zo moeilijk mogelijk te maken hem na te praten. Te midden van allerlei wonderlijke voorbeelden van de meest onverwachte, serieuze, maar ook doldwaze herhalingen wil hij maar één ding: dat ieder voor zichzelf aan het denken wordt gezet, en vragen gaat stellen rond dit op het eerste gezicht heel gewone woord.

1) Zie Constantin Constantius, *De herhaling*, vertaling Lineke Buijs, Buijten & Schipperheijn *Motief* Amsterdam 2017, p. 30; SKS 4, 26; SV3, 5, 131.

Uit wat hij hier van Hamann aanhaalt wordt wel duidelijk dat je om de lijn van het boek *De herhaling* te ontdekken zelf bij herhaling een ontdekkingsreis in dat geschrift zult moeten ondernemen. De schrijver heeft – juist door de originele vorm van het boek – ernaar gestreefd herhaling als begrip langzaam maar zeker voor de lezer zelf te laten ontstaan. In deze leesgids laat ik zelf iets zien van mijn eigen zoektocht in en om *De herhaling*. Een tocht waarbij ik ook nog eens geholpen ben door de schrijver Constantin Constantius zelf, die met zijn ‘kleine bijdrage’ ook mij de nodige helderheid heeft verschaft. Vooral ook ontdekte ik daarbij dat herhaling veel vaker en op veel meer manieren voorkomt dan ik in eerste instantie gedacht heb.

EEN LEESGIDS

Gehoor gevend aan het uitdrukkelijke verzoek van Kierkegaard kozen we ervoor om onze vertaling van *De herhaling* als boek op zich te laten verschijnen, onder de naam van de pseudonieme schrijver die hij er zelf voor in het leven riep. Het boek is zoals het is, en zal in die vorm gepresenteerd, gelezen en herlezen moeten worden. Aan dat verzoek en het belang van die pseudonimiteit wordt in dit boekje dan ook extra aandacht besteed. Dat gebeurt direct in hoofdstuk 1, dat je zou kunnen lezen als een verantwoording van de wijze van publiceren waarvoor wij met deze twee boekjes gekozen hebben.

En dan de hoofdstukken 2 en 3. Waarom heeft de inhoud daarvan voorrang gekregen op thema’s uit *De herhaling* zelf? Kort na het verschijnen van Constantius’ boek werd er, als onderdeel van een veel omvangrijker opstel, een soort recensie over gepubliceerd door professor J.L. Heiberg, een van de leidende figuren in het culturele leven van Kopenhagen in die tijd. Als reactie daarop schreef Kierkegaard een ‘Open brief’ en ‘Een kleine bijdrage’. Vooral in de laatste gaat hij vrolijk en soms verontwaardigd – maar ook hier consequent via de

persoon van Constantin Constantius – dieper in op de inhoud van het boek. Het leek me dan ook voor de hand te liggen eerst Constantin zelf aan het woord te laten over zijn geesteskind, voordat ik zelf verder op de inhoud van het boekje inga. Bovendien is wat hij schrijft dermate verhelderend dat sommigen het lezen van deze leesgids ook met hoofdstuk 3 zouden kunnen beginnen (en daar misschien wel genoeg aan hebben). Een representatief gedeelte van Heibergs opstel heb ik, als bijlage bij hoofdstuk 2, in vertaling weergegeven. Tenslotte is dat de tekst waar Constantius op reageert.

Wat betreft het boek *De herhaling* rijst natuurlijk de vraag: die Constantin Constantius, wat is dat eigenlijk voor iemand? Dat is dan ook het eerste wat in hoofdstuk 4 (met ‘onderwerpen uit *De herhaling*’) aan de orde komt. Je vindt van alles over hem in het boek zelf, maar uit enkele andere teksten van Kierkegaard valt nog wel wat meer over hem te weten te komen. Verder zal daar ook helder worden waarom *De herhaling* die bijzondere ondertitel heeft: een proeve van experimentele (of: experimenterende) psychologie. De andere hoofdpersoon van het boek, die we alleen kennen onder de naam ‘de jongeman’, komt eveneens aan bod. We vragen ons onder andere af: wat wil het eigenlijk zeggen dat deze jongeman, om wie Constantius’ verhaal draait, een dichter en uitzondering genoemd wordt?

Daarnaast worden er in dat hoofdstuk enkele gedachten ontwikkeld rond andere aspecten van de tekst. Wat is het belang van herhaling? Geldt dat belang ieder mens, of is het een filosofisch tijdverdrijf waar alleen de liefhebber zich mee vermaakt? Wanneer noem je iets een herhaling? Is het herhaalde precies hetzelfde als wat herhaald wordt, en zo niet waarin zit hem dan het verschil? En wat betekent het dat Constantin, als hij het over de functie van de herhaling heeft, zelfs spreekt over een nieuwe categorie, ja, over een heel nieuwe vorm van filosofie? Ook heeft Kierkegaard op diverse andere plaatsen in zijn werk en in zijn dagboeken meer over de herhaling

gezegd. Een belangrijke tekst in dit verband is het overzicht dat door Johannes Climacus (in *Afsluitend onwetenschappelijke naschrift op de wijsgerige kruimels*) wordt gegeven van Kierkegaards tot dan toe gepubliceerde werken. Daarin schrijft hij ook het een en ander over *De herhaling*. Verder ga ik in een paragraaf kort in op het verband (en het verschil) tussen de Job die onderwerp is van een van Kierkegaards opbouwende toespraken en Job zoals hij figureert in *De herhaling*.

Vervolgens wordt er (in hoofdstuk 5) ook nog een aantal opmerkingen gemaakt die bedoeld zijn om de tekst van *De herhaling* zelf hier en daar toe te lichten ('verklarende noten'). In hoofdstuk 6 is een register te vinden op *De herhaling*. Tot besluit van deze leeswijzer vertelt Eveline van Duyl iets over haar beeld 'Kierkegaard' dat de omslag van zowel het boek van Constantius als deze leesgids siert.

Hopelijk vindt de belangstellende lezer van *De herhaling* in deze leesgids iets van haar of zijn gading. Iets dat bij het – herhaalde – lezen van Constantius' boek zelf van dienst zal kunnen zijn.

BRONNEN

Bij de vertaling van Kierkegaards teksten wordt onder andere gebruik gemaakt van de gezaghebbende eerste en tweede uitgave van Kierkegaards verzamelde werken (*Søren Kierkegaards Samlede Værker*; SV1 en SV2), en van de kritische uitgave van eerste drukken zoals die sinds 1997 heeft plaatsgevonden onder de titel *Søren Kierkegaards Skrifter* (SKS, die ook op het internet is te vinden, www.sks.dk). In de verklarende noten wordt verwezen naar de betreffende plaats in SKS en naar die in de, veel goedkopere, derde uitgave van de verzamelde werken (SV3). Voor teksten uit de dagboeken en ontwerpen houd ik ook SKS aan, maar voor een groot aantal teksten uit de zogenaamde B-categorie zijn we aangewezen op de oudere uitgave van *Søren Kierkegaards Papirer* (*Pap.*), omdat deze niet in SKS zijn opgenomen. Voor brieven van

en aan Kierkegaard wordt verwezen naar *Breve og Aktstykker vedrørende Søren Kierkegaard* en naar deel 28 van de SKS: *Breve, Dedikationer*.² Alle vertalingen zijn van eigen hand. Wel wordt zo mogelijk ook naar bestaande vertalingen verwezen.

Lineke Buijs heeft mijn vertalingen gecorrigeerd. Blij ben ik ook dat zij en Mita Visser zowel over de inhoud als over de opzet van deze leesgids hebben willen meedenken. Als deze gids voor lezers van *De herhaling* waarde heeft, dan hebben zij – als eerste lezers – daar het nodige toe bijgedragen.

2] *Søren Kierkegaards Samlede Værker*, eerste uitgave, Kopenhagen 1901-1906 (SV1); tweede uitgave, Kopenhagen 1920-1931 (SV2); derde uitgave, Kopenhagen 1962-1964 (SV3). *Søren Kierkegaards Skrifter*, Kopenhagen 1997-2012 (SKS). *Søren Kierkegaards Papirer*, tweede uitgave, Kopenhagen 1968-1970 (Pap.). *Breve og Aktstykker vedrørende Søren Kierkegaard*, uitgegeven door N. Thulstrup, Munksgaard, Kopenhagen 1953-1954. *Breve, Dedikationer*, SKS 28, Gads Forlag, Kopenhagen 2012. Wordt er niet verwezen naar SKS, dan is het betreffende tekstgedeelte daar niet in opgenomen.